

Шимановська Лариса Миколаївна,
ад'юнкт кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права Національної
академії внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У зв'язку з початком антикорупційної реформи в державі законодавцем було прийнято ряд законодавчих актів, зокрема Законів України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI [1], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07 квітня 2011 року № 3207-VI [2], «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [3], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року № 198-VIII та інші. Вказаними законами внесено ряд змін й до кримінального законодавства, зокрема надано перелік корупційних злочинів.

Так примітці статті 45 КК України зазначено, що до корупційних злочинів, відносяться злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України [4, 5].

Розглядаючи корупційні злочини у сфері вищої освіти слід зазначити, що в Кримінальному кодексі України відсутні спеціальні статті, де б чітко визначалося, що суб'єктом вчинення злочину є працівники у сфері вищої освіти. У зв'язку з цим корупційні злочини у сфері вищої освіти необхідно розглядати у світі корупційних злочинів, зазначених у статтях 18 та 45 КК України, Закону «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [3] та законодавства у сфері вищої освіти, зокрема Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [6].

З огляду на систему вищої освіти в Україні корупційні злочини у цій сфері за суб'єктом злочину можна розділити на дві групи:

1) злочини, де суб'єктом є безпосередньо працівники, які працюють у сфері вищої освіти, до них можна віднести статті 191, 210, 354 357 364, 364-1 368, 368-2, 368-3 КК України.

– злочини, де суб'єктом може бути як приватна так і службова особа, яка працює у сфері вищої освіти, до них можна віднести статті 369 тв 369-2 КК України.

Проте нормативно-правові акти, не дають чіткий перелік суб'єктів корупційних злочинів у сфері вищої освіти, тому їх дослідження необхідно здійснити на підставі кримінального, антикорупційного законодавства та законодавства у сфері вищої освіти.

Визначимося з категорією осіб, які працюють у сфері вищої освіти. Відповідно до статті 55 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII учасниками освітнього процесу, на яких може поширюватися Закон України «Про запобігання корупції», є:

наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники;

фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах;

інші працівники закладів вищої освіти [7].

До наукових, науково-педагогічних працівників відповідно до статті 55 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII та пункту 2 Переліку посад наукових (науково-педагогічних) працівників установ, організацій, підприємств, вищих навчальних закладів, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 року № 257, у вищих навчальних закладах та наукових підрозділах у їх складі відносяться: керівник (ректор, президент, начальник тощо); заступник керівника (перший проректор, проректор, перший віце-президент, віце-президент) з науково-педагогічної, наукової роботи; декан; завідувач кафедрою; професор; доцент; директор бібліотеки; науковий працівник бібліотеки; старший викладач; викладач, асистент; керівник (завідувач, начальник, директора), заступник керівника (завідувача, начальника, директора) наукового підрозділу (інституту, частини, відділу, лабораторії, сектору, бюро, групи); головний науковий співробітник; провідний науковий співробітник; старший науковий співробітник; науковий співробітник; молодший науковий співробітник; учений секретар [6, 7].

Основними педагогічними посадами є викладач та методист.

Крім того відповідно до статті 11 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII до системи вищої освіти України, крім учасників освітнього процесу, входять заклади вищої освіти всіх форм власності (державної, комунальної та приватної) та органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти, до яких належать (стаття 12) [6]: Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (Міністерство освіти України, галузеві державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук, засновники закладів вищої освіти, органи

громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Ураховуючи викладене вище та положення статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», до осіб, які вчиняють злочини у сфері вищої освіти, можна віднести:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до них відносяться міністри та їх заступники (підпункт а) пункту 1), державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування (підпункт в) пункту 1), посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим (підпункт и) пункту 1), органів, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;

2) особи, які для цілей цього Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до них відносяться представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів (підпункт в) пункту 2) вищих начальних закладів;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», до них відносяться працівники закладів вищої освіти, органів, що здійснюють управління у цій сфері, фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах та інші працівники закладів вищої освіти [3].

У визначених статтях Кримінального кодексу України, які віднесені до корупційних злочинів у сфері вищої освіти, суб'єктом злочину може бути як загальний суб'єкт так і спеціальний.

Загальний суб'єкт це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення корупційних злочинів. Загальний суб'єкт є складовою злочинів, відповідальність за які передбачена статтями 191, 369 та 369-2 КК України.

Спеціальний суб'єкт:

1. Службова особа (статті 210, 364, 368, 369, 369-2 КК України).

Кримінальний закон (стаття 18 та примітка статті 364 КК України) визначає, що до службових осіб відносяться:

1) особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;

2) постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи

організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [5].

Ураховуючи положення Законів України «Про вищу освіту», «Про запобігання корупції» до першої категорії службових осіб, які працюють у сфері вищої освіти можна віднести осіб органів управління у сфері вищої освіти – Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти України, галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти (Міністерство оборони України, МВС України, Міністерство здоров'я України, Міністерство інфраструктури та інші), органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, а також засновники закладів вищої освіти, яким є органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти (стаття 1 Закону України «Про вищу освіту») [6].

До другої категорії можна віднести осіб, які тимчасово обіймають посади в органах управління у сфері вищої освіти та вищих навчальних закладах, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків (керівники структурних підрозділів різних органів, керівник закладу вищої освіти, заступник керівника з науково-педагогічної, наукової роботи, декан, завідувач кафедри, професор, доцент, старший викладач, викладач, асистент, керівник, заступник керівника наукового підрозділу тощо) чи адміністративно-господарських (керівник закладу вищої освіти, начальники господарських, постачальницьких, фінансових відділів і служб, завідувачі складами, магазинами, майстернями, їхні заступники, керівники відділів підприємств та інші).

Відповідно до постанови Пленуму Верховного суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [8] постановою передбачено, що особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції або обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною посадовою особою.

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель та ін.), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронець та ін.) функції, можуть визнаватися посадовими особами тільки за умови, що разом із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки [8, 9].

2. Юридична особа приватного права та її посадові особи (статті 364-2, 368-3 КК України).

Згідно з положеннями частини другої статті 81 Цивільного кодексу України юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів, якими є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом [11].

До юридичних осіб приватного права у сфері вищої освіти (статті 364-2, 368-3 КК України) слід віднести вищі навчальні заклади приватної форми власності – фізичні та/або юридичні особи відповідно до закону, у тому числі релігійні організації, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку (стаття 31 КК України).

3. Особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації (стаття 354, 357 КК України).

Приміткою 1 статті 354 КК України під особою, яка працює на користь підприємства, установи, організації, слід розуміти особу, яка виконує роботу або надає послугу відповідно до договору з таким підприємством, установою, організацією [5], до такої категорії у сфері вищої освіти можна віднести фахівців-практиків, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах, а також інших працівників закладів вищої освіти, які працюють на підставі договорів.

4. Особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (стаття 368-2 КК України).

Чинна норма кримінального закону зазначає, що згідно з приміткою 1 статті 368-2 особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції». Проте даний закон не є чинним, у зв'язку з чим реалізація вимог даної статті щодо кримінального покарання зазначених суб'єктів є неможливою [5].

Проте урахуовуючи норми діючого Закону України «Про запобігання корупції» та Закону України «Про вищу освіту», до таких осіб органів управління у сфері вищої освіти – Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти України, галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти (Міністерство оборони України, МВС України, Міністерство здоров'я України, Міністерство інфраструктури та інші), органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, а також засновники закладів вищої освіти, якими відповідно до статті 1 Закону України «Про вищу освіту» є органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти.

З огляду на викладене вище, на нашу думку для ефективності застосування норм кримінального законодавства щодо суб'єктів вчинення корупційних злочинів у сфері вищої освіти в Україні необхідно:

– у Кримінальному кодексі України необхідно внести відповідні зміни щодо спеціальних суб'єктів корупційних злочинів, з урахуванням різних напрямків діяльності, де надаються послуги (медичні, освітні тощо). Доречно зазначити досить вдалим є положення статті 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) КК України. Крім того в окрему статтю винесена кримінальна відповідальність за вчинення корупційних злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів (стаття 365 КК України);

– внести зміни до примітки статті 369 КК України щодо зазначення відсильної норми на чинний Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року;

– визначити перелік осіб, які працюють у сфері вищої освіти, як спеціальних суб'єктів учинення корупційних злочинів з метою уникнення двоякого тлумачення службової особи.

Список використаних джерел

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/page>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 07 квітня 2011 року № 3207-VI: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року № 198-VIII: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/198-19/paran27#n27>.

5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>.

6. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

7. Про затвердження переліку посад наукових (науково-педагогічних) працівників установ, організацій, підприємств, вищих навчальних закладів, перебування на яких дає право на призначення

пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 року № 257: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/257-2004-%D0%BF>.

8. Про судову практику у справах про хабарництво: Пленуму Верховного суду України в Постанові від 26 квітня 2002 року № 5: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>.

9. Щодо застосування антикорупційного законодавства: лист Міністерства юстиції України від 11.03.2104 № 1050-0-4-14-1111: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1050323-14>.

10. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України: Витяг з ухвали від 19.05.1998: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0102700-98>.

11. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV: [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Шкабара Олексій Аркадійович,

здобувач ступеня вищої освіти магістра ННІ заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент *Стрельченко О. Г.*

НАРКОКОРУПЦІЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Змичка наркобізнесу та корупції є настільки тісною, що призвела до появи терміну «наркокорупція» як явища, яке інтегрує у собі ознаки обох цих видів протиправної поведінки.

Далі під «наркокорупцією» будемо розуміти використання особою – суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення [1] наданих їй службових повноважень для одержання неправомірної вигоди за сприяння, пряме чи опосередковане, протиправній діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. У цьому контексті під сприянням незаконному обігу наркотиків розуміється як надання допомоги іншим особам, які займаються цією протиправною діяльністю, невжиття належних заходів відповідно до компетенції з припинення цієї діяльності, так і її безпосередня участь у незаконному обігу наркотиків. Досліджуючи це питання, доцільно оцінити ступінь взаємообумовленості між корупцією та наркобізнесом. Хоча незаконний обіг наркотиків існує і у країнах,